Jou boek hoef nie af te tjop nie!

Aspekte van die skryfpraktyk

George Weideman

1. Boeklees is “medisyne”

Skryfpraktyk is 'n woord wat my geval. Skryfpraktyk impliseer immers dat skrywers hulle nie net, soos askete, met geheimsinnige meditasies of afgesonderde laboratoriumwerk besig hou nie. Die eise van die tyd het só verander dat die skrywer veel nader aan die leserspubliek staan as voorheen.

Die praktyk neem dikwels die gedaante van 'n spreekkamer, 'n ondersoekkamer, die “kamers” van 'n prokureur of advokaat of selfs dié van 'n kruiewinkel om die hoek aan. Dit beteken nie dat die skrywer liddorings kan genees, skeisake hanteer of muti versamel nie. Dit beteken gewoon dat die skrywer midde-in die werklikheid staan, dat skryf 'n soort besigheid of minstens 'n vorm van entrepreneurskap is en dat skrywers soms ook maar kwakke is of verkeerde diagnoses van die lewe maak.

Dit staan egter soos 'n paal bo water: dit is die Lewe self wat kom aanmeld met kwale en kwinte en laste en probleme, en of jy nou iets drasties soos 'n proefegskeiding of iets raars soos 'n bossie duiwelsdrek voorstel, boeke word gelees omdat mense “genesing” soek vir hul frustrasies en kwellings. Of net 'n bietjie respyt.

Gelukkig soek mense verskillende antwoorde, en dit weet die praktisyn – die skrywer – ook. Party soek niks meer nie as ontspanning – ont-snapping aan die werklikheid: *Wilde Weste*-verhale en die nuwe sak-formaatreekse pas in hulle kraam. Dan is daar diegene wat 'n seksopkikker verlang: vir hulle die hygroman! Vir sommige mense help die lekker raaisels en knope van 'n speurverhaal. Party pasiënte of kliënte wil gril: vir hulle bied rillers net die regte medisyne. Maar 'n mens se leessmaak hang ook saam met dit wat jou op 'n gegewe tydstip skeel.

Die enigste voorwaarde – en dit is mos ewe waar van jou dokter, jou prokureur en jou mutiman – is dat mense (lesers) in jou moet *glo*.

Daaroor kan ek my nié uitlaat nie. Behalwe dat ek weet: dit het iets met talent te doen, baie met selfvertroue en gesonde oordeel, en veel met harde werk. Bowenal het dit met kreatiwiteit te make. 'n Skrywer vind sy/haar eie stem nie noodwendig dadelik nie. Daar is altyd 'n paar probeerslae. Partykeer sommer baie ook. Eers as jy die regte mengsel – *The Mixture!* – gekry het, sal mense telkens na jou terugkom; sal lesers jou bly lees.

2. My skryfpraktyk: eintlik 'n paar praktyke

Daar is *twee dinge* wat ek graag met u wil deel: 'n kykie op die praktiese én “filosofiese” sy van my skryfpaktyk (en dit sluit in 'n paar gedagtes oor die skarminkels wat daardie praktyk soms probeer oorneem en dreig om daarvan 'n wanpraktyk te maak). En dan ook 'n kennismaking met één van my ondernemings: die jeugboek.

2.1 Idees meld hulle te eniger tyd aan

Ek weet nie met sekerheid waarom dit so is nie, maar van jongs af interesseer verskillende genres my. Dit beteken dat ek soms gedigte skryf en soms prosa en partykeer weer toneelstukke, en dit het iets te doen met die soort tema of lewensraaisel wat sig aan my voordoen.

Meestal gebeur dit dat ek 'n idee wat by my opkom, onmiddellik kan klassifiseer. Ek maak 'n nota (ek werk graag met indekskaartjies) waarop byvoorbeeld staan: *idee vir jeugboek*, en daarby skryf ek dan die ingewing neer. Met gedigte werk dit effens anders: ek vind dat ek soms 'n hele strofe moet neerskryf voordat die idee lewensvatbaar word. Dramas weer is by uitstek ensemble-werk: die idee wat kop uitgesteek het, moet so gou as moontlik in die praktyk (dit wil sê saam met regisseur en spelers) “getoets” word. Kortverhale skryf hulself baie keer so in die ry: ek mag byvoorbeeld 'n bevlieging op die trein kry of verhale rondom my medereisigers “sien vorm”, ek skryf dit neer en so begin die idee uitbrei en “lyf” kry. As ek gelukkig is, kan ek dit in een sitting neerskryf. Maar dit gebeur minder dikwels.

Soms weet ek waarheen ek mik. En dit lyk my dat as 'n mens sekerheid oor die slot (van gedig, roman of drama) het, is die paadjie soontoe al soveel makliker. Dikwels het ek egter net 'n vae visioen van 'n móóntlike uiteinde. En langs die pad kan baie gebeur. Daar is dan ook skrywers (lees maar die *Writers at Work*-reeks) wat blóú sweer by beplanning, by skematisering – en ander wat hul veel eerder deur hul kreatiewe impulse

laat lei. Sommige praktisyns is wetenskapliker en “presieser” as ander; party behaal sukses met ’n waaghalsiger benadering. In my geval “werk” ’n mengsel van bogenoemde: ek kan byvoorbeeld *begin* met ’n skema (sê maar: papiervlinders, dit is plakkertjies wat ek op ’n groot vel papier aanbring en rondskuif soos skaakstukke), maar daarna skryf die gedig of verhaal sigself, sodat ek op ’n gans ander manier uit skaakmatposisies kom as wat “gebruiklik” sou wees. Só kom ordenende linkerbrein en impulsiewe regterbrein dan tog op ’n manier by mekaar uit.

Dit is moeilik om te sê watter tyd van die dag die beste skryftyd is. Dit hang van ’n mens se persoonlike omstandighede af, en van jou skryf-dissipline. Ek vind dit makliker om in die oggend vroeg te werk, wanneer die nag ’n besondere kwaliteit het: my brein is wakker en word makliker gestimuleer.

Van “stimulante” gepraat: ek drink waarskynlik veels te veel koffie wanneer ek skryf. Verder is veral “ou” musiek stimulerend vir my. (En met “ou” musiek bedoel ek dié soort musiek wat met die etiket “Early Music/Alte Musik” bemark word; verkieslik musiek met ’n meesleurende Oosterse inslag; maar dan ook Barok en, bowenal, Haydn, Dvořák en ander “Oos-Europese” komponiste.) Dit is ook waar dat heelparty “volkse verse” by my ontstaan het uit my liefde vir outydse Boeremusiek.

2.2 Die “groei” van ingewing tot teks

Idees meld hulle te eniger tyd aan. Daar is selfs die gelukkiges wat in die middel van die nag deur ’n geesdriftige muse wakker geskud word. Ek is nie een van hulle nie. Wat ek wél weet, is dat jy aan die roepstem van die muse gehoor moet gee. Doen jy dit nie, los sy op soos mis voor die son en jy vind haar nooit weer nie.

Dit beteken nie dat jy onmiddellik alles moet los en *pronto* aan die roepstem van die muse gehoor moet gee nie! Dit is wel belangrik om daardie ingewing of bevlieving neer te skryf, of dit nou op ’n kaartjie of in ’n sakboekie is.

Eers dán – en dit kan gou wees, of dit kan jare en jare duur – kan jy van die neergeskryfde idee af verder werk. Dikwels werk dit maar soos die doolhofspeletjies wat graad-eentjies graag speel: daar is ’n hasie aan die een kant en ’n wortel aan die ander kant en tussenin strek ’n klompie moontlike roetes – waarvan slegs één nie ’n doodloopstraat is nie. Maar dis noodsaaklik dat jy – die hasie – moet *begin*: die idee ontwikkel nie vanself nie.

By sommige skrywers is daardie idee byna ’n fiksasie. John Fowles se roman *A Maggot* (1986) het byvoorbeeld (as ons sy *Prologue* kan glo)

ontstaan uit 'n herhalende visuele beeld: 'n klompie perderuiters teen die luglyn gesilhoeëtteer. Hy kon dié “prentjie” nie van hom afgeskud kry nie. Eers toe hy iets bekom wat skynbaar geheel en al irrelevant is – 'n potlood-en-waterverfskildery van 'n meisie, met slegs 'n datum onderaan, te wete 16 Julie 1683 – het die “literêre” vorm en een van die gesiglose ruiters “gestalte” begin aanneem. Die portret het iets uitgestraal: 'n weiering om te sterf. Die datum het die meisie se geboortedag geword. Haar lewe van uitbuiting en vervolging het die roman geword.

Die “groei” van ingewing tot “teks” (gedig, roman, ens.) is dus nie altyd voorspelbaar nie. Jy kan by 'n oudhedewinkel instap en 'n idee wat jy jare tevore neergeskryf het, kan saam met 'n stokou stoel in jou hand by die deur uitkom. Soms is so 'n konkrete objek nodig om die idee “gestalte” te gee. 'n “Egg-box” uit Celien se familie en 'n Skulpiesklavier wat my pa gemaak het, het in *Draaijakkals* (1999) prominente funksies. Dan kan dit weer gebeur dat 'n blote woord die volgende fase – die werklike skryf- of skeppende fase – inlui. Gedigte soos “Swane op ys” en “By 'n standbeeld van Bejemark ter ere van rioolwerkers, Stockholm” (in *Uit hierdie grys verblyf*) het respektiewelik hul ontstaan uit fotobyskrifte in *Scope* en *National Geographic* gehad!

Die heel eerste “visuele idee” vir *Die optog van die aftjoppers* (1994) het gegroei uit my waarneming, van kindsbeen af, van “spoorweg-” of “skemahuise”. Seker maar omdat ek as klong van nege-tien-elf eers groente (op Cradock) en later blomplantjies (in Kimberley) versmou het. (Pa het altyd gesê ons *smokkel*; miskien had hy nie 'n handelslisensie nie!) Naas villas met Victoriaanse bediendes het ek ook kennis gemaak met vroue, krullers in die hare, wat vriendelik van rooi stoepe af waai. Vierkantige rooibaksteenhuise (van onder die dak af gesement en afgewit tot by kophoogte). *Aftjoppers* se Jacques, dromer en soettand, kon nie anders nie: hy moes hul huis omskep in 'n “lagieskoekhuis”: “Ryk, rooibruin sjokolade onder, lipaflek-room bo-oor, versiersuiker en silwer hundreds and thousands bo-op gesprinkel” (p. 6)

As ek reg onthou, het die storie van *Aftjoppers* min of meer rondom hierdie kulinêre omtowering van 'n doodgewone spoorweghuis (en 'n hele buurt, vgl. p. 6-7 en elders) ontstaan. Dit was die vonk vir die temas van kreatiwiteit en hoop in die boek.

2.3 Kan jy 'n ingewing láát gebeur?

Sekerlik nie so doelbewus as wat die vraag dit laat klink nie. Maar as jy nie jou brein – jou verbeelding – voortdurend stimuleer nie, gaan die ideëfabriek toemaak. Woordeboeke, ensiklopedieë, tydskrifartikels,

brokkies inligting – ook in die vorm van kort nuusberigte – dit is alles bronne van inspirasie. 'n Mens se waarneming moet ook etsskerp wees, en jou sintuie oop vir alles wat gebeur. Dit is dikwels die nietigste of onbenulligste insident wat “omgetower” kan word tot 'n verhaal. Hennie Aucamp vertel na aanleiding van sy boek, *Gekaapte tyd*, hoedat hy van die ouderdom van dertien af dagboek hou, en dat hy al genoeg sulke hardebandskryfboeke het om 'n hele paar boekrakke te vul. Oor sommige inskrywings in dié dagboeke mag jy dalk lag. Oor Aucamp se oeuvre as kortkunsbeoefenaar durf jy nie lag nie.

Dit kom dus hiérop neer: 'n skrywer is 'n nuuskierige wese wat voortdurend skynbaar nie-belangrike dinge registreer. Ek sit met honderde idees wat wag op die regte oomblik om te gebeur.

2.4 'n Idee word teks – ook deur herskrywing

Ek hoef seker nie te sé dat geen twee skrywers eenders skryf nie. Onfeilbare resepte of voorskrifte bestaan dus ook nie.

Maar één saak staan vas: sonder *hetskrywing* is skryf nie moontlik nie. Die eerste sin of versreël is selde “net reg”; tewens: 'n hele hoofstuk kan soms in die slag bly. Die rede daarvoor is dat 'n mens se eerste inval of ingewing nie altyd verbaal is nie (soos ons ook in die geval van Fowles gesien het). Dit mag 'n visuele beeld wees, 'n foto, 'n ouditiewe of taktiele ervaring, selfs iets wat oënskynlik niksseggend is (daar is minstens sestig gepubliseerde gedigte oor die *wind* in Afrikaans, en 'n hele paar hande vol oor *klippe*!). Voorts is 'n dagboek- of kaartinskrywing nie altyd goeie prosa nie; en in my geval “sien” of visualiseer ek 'n gebeurtenis wat uiteindelik teater word. My eerste drama het byvoorbeeld uit 'n ongeïntegreerde klomp “indrukke” gegroei: 'n man op 'n swaai, 'n ou man wat motoronderdele loop en soek, 'n oorlogtydse DKW-wrak wat uiteindelik regtig begin beweeg!

Dit is dus eers wanneer los indrukke geïntegreer word tesame met jou eie lewenswaarneming, ervaring en die wilde perd van verbeelding, dat die werklike skryfproses begin. En dan is dit 'n geval van aanmeekaarsit en uitmeekaarhaal, totdat die eindproduk min of meer bevredigend aan die ander kant te voorskyn kom. (Aspekte van dié skeppingsproses het ek in die gedigreeks “Homo faber”, in *Uit hierdie gryps verblyf* (1987), uiteengesit – soos wat ek dit by my vader sien gebeur het én in myself waargeneem het.)

Dit alles vind by my egter dikwels so irrasioneel plaas dat ek dit onmoontlik vind om presies agterna te vertel wat gebeur het. Wat ek wel weet, is dat die skaaf- of slypproses gepaard gaan met geweldige

konsentrasie en 'n yserse selfdisipline. Dit sluit ook taalkontrole in. Hierdie proses is vir my die lekkerste deel van skryf. As die voëltjie eers kan vlieg, voel ek vere.

2.5 Taalkontrole, herlees en redigering

Ek herlees dit wat ek geskryf het, met die grootste moeite. Maar die proses – dis opwindend!

Die aanvangsparagraaf van *Die optog van die aftjoppers* het bepaald nie eers só gelyk nie:

Ek het genuine groot probleme om uit te figure wat my getref het. Die afgelope twee dae.

Soms kom 'n hele swetterjoel goed omtrent gelyk op jou af. Asof die een aanleiding gee tot die ander, sonder dat jy dit kan keer. Die een oomblik vreet die verveling jou op; die volgende oomblik word jy 'n toetentaal nuwe koers ingeslinger. Skoon uitgefreak. Soos my oom Zak sê: 'Jy cruse nog so niksvermoedend straat af, slaan 'n hoek om en meteens loop jy jou vas in 'n crowd. Voor jy weet waar jy is, is jy ook aan die samba'. My oom Zak se kop is gewoonlik in Noord- en sy voete in Suid-Amerika (p. 1).

Vergelyk die volgende voorstadiums:

- (A) Daar het vandag (daardie dag) drie dinge gebeur wat my opnuut laat besef het ek's 'n frats. Uitgefreak beteken in my woordeskat dat ek érens vandaan kom waar grilgriete en fratsfritse bly: iets soos die woestyn waar Roald Dahl se (sy afsigtelike) reuse (laat) woon. Hoe ek in mensewêreld beland het, weet nugter.
- (B) Soms gebeur 'n hele boel dinge feitlik gelyktydig met 'n mens. Asof die een aanleiding gee tot die volgende. Sonder dat jy dit kan keer. Die een oomblik vreet die verveling jou op; die volgende oomblik word jy 'n toetentaal nuwe koers ingeslinger. Skoon uitgefreak, soos my oom Zak sou sê: 'Jy cruse nog so niksvermoedend straat af, slaan 'n hoek om en meteens beland jy in 'n crowd. Voor jy weet waar jy is, is jy ook deel van die optog'.

Stem u saam dat die *uiteindelike* eerste paragraaf (wat 'n gedagte of twee uit die oorspronklike bevat) wel nodig was om taalmatig en gevoelsmatig koers te gee aan die storie? En stem u saam dat die vroegste poging (A) te veel wou sê? En te woordryk was? En dat die woord "optog" (B) te vroeg opduik?

'n Mens kan selde te versigtig wees met redigering. In *Los my uit, paloekas!* (1992) het ek die fout gemaak om die verkeerde soort blom in

die regte seisoen te kweek. Die skerpsinnige Marina le Roux het dit raakgesien. Maar hoe het die fout gekom? Ek het dan self, soos Archie in die boek, blomplantjies gesmous? Eenvoudig. Ek het die seisoene in die boek verander nádat ek die blomme geplant het.

En in *Die optog van die aftjoppers* staan 'n terloopse, toevallige en selfs onbelangrike verwysing nou ietwat soos 'n seer vinger uit. Op p. 13 staan: "Die stad van Ofir is nooit gevind nie ...". Goed, dis die onderwyser wat daar praat. En dit help 'n bietjie dat ek die hoofkarakter, Jacques Joubert, net daarna laat dink: "Lees die Vulkaan nie Tarzanboeke nie?" Tog mag dit die geoefende leser – weer Marina le Roux – hinder. Want in die Tarzanboeke word van *Opar* gepraat. Nie van die Bybelse *Ofir* nie. U mag sê: dis klein foutjies. Maar dit pla my tog, want ek stel 'n hoë premie op redigering.

Belangriker is egter die herskikkingsproses wat met die struktuur van 'n werk te make het. So moes 'n hoofstuk (wat ek aanvanklik beskou het as die "klimaks" van *Los my uit, paloekas!* ('n jaagtog op motorfiets en 'n lekker kaalvuisegeveg daarna), plek maak vir 'n veel soberder slot.

Die noodsaaklikheid van die herskryfproses is onbetwisbaar.

2.6 'n Paar skarminkels

In die skrywerswêreld loop daar 'n paar aartsskarminkels rond. Hulle is daarop uit om jou uit jou droom – om iets te publiseer – te boelie; om van jou skryfpraktyk 'n algehele mislukking te maak. Hulle is boonop kop-in-een-mus; twee van hulle is *Drumpelvrees* en *Depressie*. Hierdie twee skobbejakke het eintlik nog 'n paar susters ook – almal gebore verleidsters (ek verwys hier na my swakheid om my aan soveel genres oor te gee) – maar dit is 'n onderwerp vir 'n ander dag.

• Drumpelvrees

Vir my beteken "drumpelvrees" die vrees om die drumpel oor te steek; om jou voet in die wêreld daar buite (of daar binne, hang af hoe jy kyk) te sit; om dit te waag, selfs, om jou hand op papier te sit. Dit het te make met 'n gebrek aan selfvertroue. In dié opsig is dit dus verwant aan dié soort depressie wat *skryfstuipe* ("writer's block") genoem kan word.

Maar dit het myns insiens veral te make met die verkeerde persepsie oor wat skrywers en wat letterkunde is. Hierdie persepsie is gevoed deur dekades se onderrigbenadering tot die letterkunde op skool en universiteit. Mense het van skrywer-dosente gesê, met so 'n bewing in die stem: "Ek het aan die voete van Gamaliël gesit!" Hulle sou nooit

erken dat Gamaliël se voete ook soms 'n bietjie na bokram ruik nie. Of dat daar aartappels in sy sokkies is nie.

En onderwysers het oor boeke (en dit sluit jeugboeke in) gepraat asof dit die fynste porselein is – iets waaraan gewone sterflinge nie durf raak nie; amper soos die kroonjuwele. En dit terwyl baie boeke kunstige nabootsings is. Ek bedoel nie plagiaat nie. Hulle is geskryf omdat daar modelle bestaan. Natuurlik kan hulle ook uitnemend wees; briljant wees selfs; maar ons moenie vergeet dat elke nuwe boek eintlik maar net 'n oorspronklike rangskikking van dieselfde woorde is nie.

Voordat u my nou te ernstig neem: ek bedoel gewoon dat daar in elke lekkerleesboek iets gebeur wat dáárdie boek uniek of besonders maak. Dis soos die meisie wat elke dag hoopvol met dieselfde motortjie en dieselfde pad werk toe gery het en heimlik verlief was op die ou wat soms voor en soms agter haar in die verkeer beland. Maar sy is 'n regte aftjopper: sy doen niks daaraan nie. Op 'n mooi dag besluit sy om wel iets aan die saak te doen. Toe skryf sy met haar lipstiffie teen die Volksie se agterruit: *Traai my*. Met onberekenbare gevolge.

- **Die persepsie dat om suksesvol te skryf buite jou bereik is**

Maar dit is soos skryf en die letterkunde is: *dit is iets alledaags wat ons met 'n slag anders na die wêreld om ons laat kyk*. Hierdie “anders kyk” is ook broodnodig, want 'n goeie boek kan as korrekatief dien vir die pyn en die hartseer en die frustrasies wat elke mens elke dag ervaar. Dit is vir my 'n pluspunt as 'n boek 'n *sterk positiewe boodskap* uitdra. Ek weet ek bevind my nou op gevaarlike terrein. Ek bedoel gewoon: 'n vars kyk op 'n taamlik (verrotte) samelewing impliseer dat 'n goeie boek 'n soort intrinsieke waarde het. Maar dit beteken beslis nie dat 'n boek aangesien moet word as iets “buite jou bereik”nie.

Dié siening bestaan veral ten opsigte van die digkuns – en tog ook ten opsigte van die letterkunde in die algemeen. Maar laat my die digkuns as voorbeeld gebruik. Van die mooiste reëls wat Breyten Breytenbach en talle ander digters (Nederlanders, Vlaminge) geskryf het, pryk deesdae op Nederlandse vullislorries. Nou word daar selfs, volgens 'n mededeling deur Breytenbach, 'n boek uitgegee met foto's van die vragmotors en volledige gedigte daarby. Elke drywer ontvang sy eie eksemplaar. En hulle is trots daarop om die digkuns deur die strate te neem! Die lories is nie net meer “nommers” nie; dit word nou Lucebert of Campert of Breytenbach s'n. Terselfdertyd demistifiseer (ontnewel) dit die letterkunde. Skrywers mag soms eksentriek wees, ja – maar hulle is eintlik doodgewone mense met aartappels in hul sokkies en skilfers in hul hare.

• Skryfstuipe

Die meeste skrywers ken ook minstens twee soorte depressies: die soort neerslagtigheid wat jou beetpak omdat jy nie in jouself glo nie (of in jou idee, of in jou vermoë om die idee verder te neem). En die soort wat jou beetpak nadat jy 'n boek klaar geskryf het. Albei kan ook as vorme van skryfstuipe gesien word.

Nou moet die praktisyn maar sy/haar eie doepa sluk. Dit beteken eenvoudig: vóórtskryf, jouself dwing om by pen en papier of agter die rekenaar te gaan sit. Maar ook hieroor verskil mense – vergelyk maar die teenstellende uitsprake van Henry Miller en Mordecai Richler (in Winokur, 1989:122) in dié verband:

I generally go to work right after breakfast. I sit right down to the machine. If I find I'm not able to write, I quit (Miller).

I work every day – or at least I force myself into office or room. I may get nothing done, but you don't earn bonuses without putting in time. Nothing may come for three months, but you don't earn the fourth without it (Richler).

3. Die vervlegting van materiaal – enkele proewe uit *Die optog van die aftjoppers*

In sy skryfhandleiding, *Windperd: Opstelle oor kreatiewe skryfwerk* (1992), beklemtoon Hennie Aucamp dit dat daar in die voltooide kunswerk *sinvolle integrasie* moet wees – nie net van die hoeveelheid en verskeidenheid materiaal nie, maar bowenal 'n *sintese van emosie en intellek* (Aucamp, 1992:8). Vir my beteken dit gewoon dat ek nie net met my verstand kan skryf nie, maar óók met my gevoel reageer op prikkels. Ook dit pas by die skrywer se amp as “praktisyn” – want op die ou end wil kliënt of pasiënt – die leser – nie net 'n kil wetenskaplike antwoord hê nie. Die dokter of prokureur wat darem ook 'n bietjie gevoel wys, word makliker geglo. So dan ook die skrywer. Ek kan aan geen beter voorbeeld dink om dit toe te lig as met verwysing na die “geskiedenis” van die konsentrasiekamptentjie in Elsa Joubert se skitterende *Die reise van Isobelle* nie. Natuurlik is rou emosie hier ter sprake – maar dis emosie wat deur die rede in bedwang gehou word.

My kortverhaalbundel *Die donker melk van daeraad* (1994) is doelbewus só beplan dat daar nege afdelings moet wees, en dat “ou stories” en “nuwe stories” mekaar volgens 'n bepaalde patroon afwissel. Die “ou stories” (wat wissel van liegstories, fabels, legendes en so meer) het grootliks 'n a-historiese en irrasionele basis; die “nuwe stories” (dit wil sê

kortverhale in moderne sin) het 'n rasionele basis, maar die een voer ook 'n gesprek met die ander.

Ook *Die optog van die aftjoppers* – waaroor ek dit verder meer volledig het – het gegroei langs 'n geïntegreerde struktuur. In dié geval het ek nie vooraf geweet dat daar negentien hoofstukke gaan wees nie, en die hoofstuktitels het maar so langs die pad gekom, hoewel die een dikwels deur 'n “onvoltooide” gebeurtenis of 'n “wenk” in die vorige hoofstuk ingegee is. Laat my daarby 'n kanttekening maak: 'n prosawerk met so 'n lengte, lyk dit my, werk vir my die beste as ek dit byna in een sitting of in enkele weke (in dié geval vyf en 'n half) en bykans in afsondering kan klaarskryf – die digkuns is veel gesinsvriendeliker! Sedert *Los my uit, paloekas!* (drie weke) het ek ook geleer om my hoofstukke kort te hou en daarmee 'n soort vertelvaart te bewerkstellig. Ek is van mening dat dit veral in die jeugboek nogal van belang is, ook ter wille van eenheidskepping.

Die optog van die aftjoppers vertel die verhaal van 'n enigszins lomp, wêreldvreemde en selfgesentreerde seun wat deelneem aan 'n projek om hom Entrepreneur van die Jaar te maak. Dié seun, Jak (Jacques), kombineer dan sy eie kreatiwiteit met die mallerige vindingrykheid van sy oom Zak ('n regte “schemer”!) om op die ou end nie net 'n “individuele” projek tot stand te bring nie, maar 'n ware gemeenskapskarnaval. Die totstandbring van die “optog van aftjoppers” – die soektog na deelnemers aan sy bont karnaval – vorm dan die belangrikste storielyn. 'n Soort sintese uit die chaos kom tot stand; en ek wou juis van meet af aan *hoop* teenoor *wanhoop* stel – ook op 'n kollektiewe vlak. As daar een ding is wat die Nuwe Suid-Afrika ons leer, is dit om individualisme en entrepreneurskap met gesonde demokratiese beginsels te versoen.

Vervolgens 'n paar sitate om die eenheidskepping en sintese wat ek vroeër genoem het, verder toe te lig. Uit die aard van die saak is dit onmoontlik om die hele boek te betrek; ek kies maar gedeeltes uit die eerste en laaste hoofstukke.

1. Ek het die genuïene groot probleme om uit te figureer wat my getref het.
Die afgelope twee dae (p. 1).

Die beginsin – so betoog menige teoretikus én uitgewer – is bepalend. Die taalgebruik en gevoelsinhoud in bogenoemde sin wil aansluiting vind by die leser tussen die ouderdom van twaalf en vyftien; dit wil terselfdertyd iets van my eie puberteitse disoriëntasie oorplaas na vandag. Tessa Krailig (1988:13) sê in dié verband iets belangriks: “... the child you should really be writing for is the child inside yourself, that

part of you still capable of wonder and enthusiasm and imaginative leaps into fantasy”.

My beginsin wil die leser ook nuuskierig maak: wát presies het die hardopdinkende hoofkarakter dan die “afgelope twee dae” so ontwig? So word die eerste stene vir die plaveisel van die storiepaadjie gelê. Dit word gou opgevolg – anders verloor die jong leser belangstelling:

2. Maar kom ons begin by die begin (p. 1).

Selfs hieraan kan u sien dat ek meestal sukkel met beginne! Kom ons spring ’n bladsy of twee-drie verder:

3. Hessel Spreeth wat dink hy is die slimste in die klas. Dis net waar hy die fout maak (p. 3, par. 1);

en

4. Ek sal hulle wys! neem ek my voor (p. 4).

Die element van gesonde (?) kompetisie (maar hier nog baie ekkereg) – teen die agtergrond van armoede vs. rykdom word al duidelik gestel; ook iets van Jacques se veggees.

Die volgende aanhaling bevestig enersyds die tipiese generasiegaping – maar dan teen ’n tydgenootlike agtergrond – en andersyds belig dit die gees van optimisme wat ek graag van meet af deel van my hoofkarakter wou maak:

5. Ek kan spykers kou as grootmense gorrel oor politieke omwentelinge en ek-weet-nie-wat-nog-nie; hulle skilder als in die donkerste kleure (p. 3).

Die volgende sitaat bevestig ’n mate van selfinsig én iets veel belangriker: die hoofkarakter se kreatiwiteit. Dit word later toegelig, byvoorbeeld wanneer ons lees dat hy stories skryf, dat hy sy eie aardrykskunde ontwerp (“verbeeldingskaarte” – ek het dit ook as kind gedoen!) en dat hy die nogal kleurlose wêreld om hom op ’n kleurvolle wyse waarneem. (In dié opsig is dit dan ook essensieel dat Jacques ’n ek-verteller moet wees!):

6. Waar dit my aan wilskrag, gesigsvermoë en beweeglikheid ontbreek, vergoed my verbeeldingskrag (p. 4).

U sal ook oplet dat ’n verdere steentjie van ons storieplaveisel hier gelê word, want die verwysing na verbeeldingskrag (juis: *krag*) prikkel die nuuskierigheid. Op hierdie stadium weet ons reeds dat Jacques ook ’n

kans staan om Entrepreneur van die Jaar te word – al wil die hoof en sy klasmaats dit skaars glo.

7. Dis net die nuwe meisie, Salome, wat haar gesonde wang na my toe draai en met haar oë glimlag. Tensy my oë my parte speel. Dit, moet ek toegee, is nogal dikwels die geval (p. 4).

A, hier kom die “damsel in distress”! U sal oplet dat die intrige nou (na sowat drie bladsye) meteens verhewig: ’n subtema (Jacques se aangetrokkenheid tot Salome) word hier vervleg met ’n bepaalde struikelblok: hy is so bysiende dat hy nie seker is of sy vir hom glimlag nie. (Eie ervaring, dit kan ek u verseker, speel hierby ’n groot rol!)

8. Bespiegeling trek met ’n gesis deur die klas, maar die Vulkaan toon tekens van ’n uitbarsting en almal bedaar (p. 4).

Afgesien van humor – wat só belangrik is in die kinder- en jeugboek – word die subtema rondom Salome (waarom bespiegel almal oor haar?) voortgesit; gekoppel, uiteraard, aan die soort natuurlike wreedheid eie aan standerdagts. Die volgende sitaat bevestig dit, en skep terselfdertyd die moontlikheid vir ’n ontmoeting tussen Jacques en Salome – terwyl dit ook keer dat die verhaal “staties” word.

9. ‘Joubert, sy’t haar baadjie vergeet. Roer jou’ (p. 4).

Dié natuurlike voortsetting van die handelingsverloop word onmiddellik opgevolg deur ’n soort klimaks – as u wil: bedoelde antiklimaks – wat die eerste hoofstuk op humoristiese wyse begin afrond:

10. ... omdat ek comic relief verskaf as dinge ernstig raak (p. 4).

Net voor die einde van die hoofstuk kom ’n moment van besinning. Die retrospektiewe aard van dié deel sluit nou ook weer aan by die begin: Jacques probeer reeds *uitfigure* wat hom getref het. Terselfdertyd probeer ek die tema van entrepreneurskap en kleurryke lewens-verseidenheid verder uitbou.

11. Die bus skud en raas verby Klokplein waar etensuur-snuffelaars tussen tafels en afdakkies draal en straatsmouse hoopvol opkyk van horlosies en houtsneewerk en hamburgers en magical beans en syserpe en wat nog alles.

Vervolgens lees ons die eerste keer werklik iets van sy gesin – of gesinsonvolledigheid. Ek het – soos baie kinders (en lesende kinders sê dit ook telkemale) – groot probleme met boeke waarin *gewroeg* word. Daarom het ek probeer om die skadukant van Jacques se bestaan (want dié moet daar tog ook wees) so ’n bietjie af te skaal.

12. ... verby die kantoor waar ma werk (ek kyk altyd of ek haar kan sien, maar die riffelglas kyk dooie-oog terug) ... (p. 5).

Wat ek wel wou bevestig, is dat daar tog 'n soort band tussen die seun en sy moeder bestaan. lewers moet daar darem 'n anker wees! (Dat sy te veel rook, soos ons later agterkom, bring dan 'n bietjie balans.)

Hierna volg die koerantopskrif en die besef:

13. ... werkloosheid is omvangryker as ooit tevore (p. 50).

Die noodsaaklikheid van ondernemerskap word dus beklemtoon – 'n aktuele vraagstuk. Die volgende aanhaling plaas dit in perspektief, want daar is ook diegene wat dit entlik nie nodig het om entrepreneurs te wees nie (soos Hessel Spreeth, Jacques se groot konkurrent):

14. Net Kasteelheuvel se wit mure en slank vensters weerkaats die son. Daar bly Hessel Spreeth. lewers tussen die hoë woonstelblokke van die stad, wat in 'n halfmaan om Kasteelheuvel lê, woon Salome Smal, die meisie wat aan die begin van die kwartaal by ons in die skool gekom het (p. 5).

En dan volg die slotsin van dié hoofstuk:

15. Vanoggend, Salome, 'n armlengte van my af by die kantoor se halfoop deur, haar kop op haar knieë gedruk, 'n glasie met witterige vloeistof in haar hand, die ander hand wat gryp na die vlek op haar wang toe sy my met haar baadjie gewaar (p. 5).

Nou is die koers minstens aangedui: ons weet dat Jacques byna teen wil en dank entrepreneur gaan word; dat hy – ook ter wille van Salome en ander soos sy, nie net ter wille van homself nie – sy kreatiwiteit gaan inspan.

En dit was vir my die lekkerste: die bymekaarmaak (saam met Jak en sy oom Zak), hoofstuk na hoofstuk, van die aftjoppers.

Dit is 'n bonus wanneer 'n mens die slot van jou roman kan visualiseer. Ek het dit gelukkig vroeg reeds gesien – letterlik in die vorm van 'n "prentjie" (en met die voortdurende vorentoe- en terugskrywery – dis presies wat skryf is: drie treë vorentoe en twee terug, en ook andersom – is die prentjie aangepas):

16. Die dag eindig nie op die skool se sportveld nie. Nee, ons neem die hele stad op horings. Tot by die promenade.

Toe die son laag hang, met die rasende, dansende, singende, juigende prosessie 'n rooi en groen en blou en geel karnaval

van vreugde, skuif twee groot skepe, helder wit en strak swart,
in die verte net buite die hawe, dig by mekaar verby: die een
kom in, die ander vaar uit.

'Mens kan jou nogal verbeel hulle raak-raak aan mekaar,' sê
Salome, en Neeltjie en oom Zak, wat naby ons staan, knik
instemmend.

Ek verbeel my al iemand wuif van die uitvarende skip af. As
mens se oë soos myne is, moet jy jou maar baie verbeel
(p. 111).

Voornemende skrywers – en veral diegene wat die uiters bevredigende
skeppingswêreld van die jeugboek wil betree – kan dit gerus in gedagte
hou: met ons beperkte visie op die wêreld moet ons ons dikwels op die
wonderwêreld van die verbeelding verlaat. Ook vir die lesende kind is dit
'n gesonder alternatief.

Bibliografie

- Aucamp, Hennie. 1996. *Gekaapte tyd*. Kaapstad : Tafelberg.
Aucamp, Hennie. 1992. *Windperd. Opstelle oor kreatiewe skryfwerk*. Pretoria :
HAUM-Literêr.
Fowles, John. 1986. *A Maggot*. London : Pan Books.
Krailling, Tessa. 1988. *How to Write for Children*. London : Allen.
Weideman, George. 1987. *Uit hierdie grys verblyf*. Kaapstad : Tafelberg.
Weideman, George. 1992. *Los my uit, paloekas!* Kaapstad : Tafelberg.
Weideman, George. 1994. *Die donker melk van daeraad*. Kaapstad : Tafelberg.
Weideman, George. 1995. *Die optog van die aftjoppers*. Kaapstad : Tafelberg.
Weideman, George. 1999. *Draaijakkals*. Kaapstad : Tafelberg.
Winokur, Jon. 1989. *Writers on Writing*. London : Headline.

Kernbegrippe:

jeugboeke
skryfproses, stadia
vervlegting van materiaal
Weideman, George. *Die optog van die aftjoppers* (1994)

Key concepts:

intertwinement of material
process of writing, stadia
Weideman, George. *Die optog van die aftjoppers* (1994)
youth books